

Lyngør historiegruppe

Lyngør historiegruppe ble etablert sommeren 2015 og er en uavhengig gruppe bestående av personer som er interessert i Lyngørs historie, både i smått og stort. Gruppen har som formål å stimulere til å bevare og å gjøre kjent historiske minner knyttet til Lyngør. Disse små skriftstykkene er ledd i dette, og er skrevet av folk som har en historie å fortelle, eller som har kunnskap å dele.

Nr. 27.

Dato: desember 2020.

Mellem hav og himmel – et ekte sjømannshjem.

Olaug Aamot forteller fra Lyngør (1937)

Snart tusen år er det nu siden vikingen Sote med eiendom som ikke var hans, søkte livd i Lungard (nu Lyngør). Så kjær var han blitt i gods og gull at han tok det med sig og dro til Danmark. Men da han der blev eftersøkt av den rette eier, vendte Sote kursen mot Norge igjen. Og langt inne i en trang bukt på Lungardsiden, trodde han sig trygg. Men Gunnhild kongemors øine var mange, og Lyngør blev vidne til et rystende drama. Skjeggede vikinger soler seg på langskibets dekk. Sote selv sitter bred og trygg på den store kisten som han nu tror, han kan kalle sitt. Da smyger Gunhild kongemors menn med kvasse økser og blanke skjold gjennom den tette skog. Før Sote og hans menn kan sette sig til motverge, er de tatt til fange. Vinden suser i tretoppene, en bølge skyller op på stranden med et dypt sukk. Mennene som nylig knegget og lo på langskibets dekk, er ikke mere. Hvor mange drama har Lyngør siden vært vidne til?

Ser du den svenske kaperen i 1714, midt i Lyngørs havn, 10 kanoner og 40 mann? Lyngørs menn lar de de gamle bøssene sine, kvinnene smyger sig op på Storvalen og rusker sammen løv og lyng. Snart flammer bålet mot himmelen, budet til grannene at det er fiender i Lyngør. Kvinnenes bål i den mørke vårkveld skremmer så svenskene på flukt.

Ser du det tyske kornskibet i 1801, fredelig kaste anker i Lyngør? Men plutselig entres det av en flokk gråbleke uthungrede menn. Lenge har de nu levd på barkebrød. Kapteinen gjør ingen motstand. Her handles efter en uskreven lov.

Ser du krigskibene i 1812 inne på det blanke glitrende sundet? Hører du norske og engelske kommandorop, hører du kanonene tordne og hvine? En efter en av sterke unge menn segner om. Livredde forskremte mennesker trykker sig sammen i Krigsholla og bak heier og knatter. En ung mor med et barn ved hver hånd og brøddeigen på ryggen, flykter innover landet. Et øredøvende brak: «Najaden»s reisning faller, båten brenner og går til bunns. Lyngør hadde vært skueplass for det blodigste slag i Norges siste krig.

Hvis Lyngør-øyene kunde tale, vilde de fortelle dig dette og meget mere. De vilde fortelle om nøddrop i mørke vinternetter. En natt er det julehygge, lys og varme i alle de vakre lyngørshjem. Men ute er det snetykke og storm, og denne natt forliser «Sunniva» like utenfor Lyngørsiden, på en grunne som efter den natten bærer navnet Sunnivabråtet. Like ved hjemmets dør fant besetningen sin våte grav. Og i mange hjem i Lyngør kom den natt sorgens budskap. Dette er noen av de store drama i Lyngørs historie. Hvor mange bøker vilde det bli om alle de små skulde skrives ned?

Hvad er da Lyngør, der så mange begivenheter har funnet sted? En liten prikk på kartet, 4 små øyer og mange holmer og skjær, sund og bukter, pene velstelte hus og haver, nakne grå heier med lyng og furu i revnene, og så mange mennesker som året har dager. Gjennom sjøfolkene i forbindelse med hele verden, og allikevel en liten verden for sig selv. Sjøen er utkommet, sjøen er velstand, sjøen er veien, sjøen er vennen, selv om den tar dig i sin dype kolde favn.

Den tid er forbi da havnen om vinteren lå full med oplagte skuter, og sjøfolkene vinteren igjennom kortet tiden med fiske, styrmannsskole og hjemlig hygge. Og vårdagene da «Lingard» og alle de andre seilskibene stakk til sjøs for fulle seil er nu bare vakre stolte minner.

Nu kan menn og sønner være borte i flere år om gangen. Sjømannens og sjømannshustruenes liv er trist, sier somme. Kan hende det, - men kjærligheten ruster heller ikke i et langt livs mange hverdager. Dagene de har sammen er festdager. Men ikke alle Lyngør-menn er sjøfolk. Vi vil kjenne deres livsvilkår, må vi følge dem når de er ute etter makrellen i lyse sommernetter, ro omkring i den mørke stille natt etter ålen, følge med ut i fiskerskøiten i all slags vær, trekke hummerteiner en blåsende høstdag, følge med når tomter graves og nye hus og hytter bygges. Sagnet forteller at en mann fra Gjeving kjøpte hele Lyngør for fem potter brennevin. De som nu kjøper tomt i Lyngør, kan fortelle at det nu råder en ganske annen takst.

Av husdyr er katten sterkest representert. Fem – seks kuer, en enslig geit, noen får griser og hunder utgjør så resten av husdyrbestanden. En hest i Lyngør er en severdighet. En gang fjorden lå islagt, kom en hest til Lyngør. Og småguttene kom straks ropene: «*Kom å se en hest som er belagt ved Pettersens brygge*»

Når foregangsmenn i Lyngør skal nevnes, stanser vi ved Anders Olsen, bondegutten fra Grimslund i Søndeled. Han kom til Lyngør og ble sjømann og senere skibsreder. Som Terje Vigen, dro han i krigsårene før 1814 flere ganger i åpen båt til Danmark og hentet korn. Tre ganger ble han tatt til fange av engelskmennene, og den tredje gang bar det i prisonen med ham. Men han klarte å flykte derfra og kom hjem til Lyngør. Han ble både en velholden og høyt aktet og elsket mann. Av hans mange barn må særskilt nevnes Emil Olsen og Bernt Olsen.

Emil Olsen var den store fremskrittssmann. Han arbeidet for at Lyngør skulde få telefon og telegrafkontor. Kjent er også hans arbeid for reisningen av Lyngør fyr. Emil Olsen var også svært skoleinteressert og Lyngør skole ble en av landets beste folkeskoler.

Bernt Olsen var den store skibsreder som skapte arbeide og velstand for mange mennesker ved sin foretagsomhet. Kjent og aktet var han også for sin interesse for all kristelig virksomhet.

I det store og hele kan ikke Lyngørs-folks liv skilles ut fra den kristelige virksomhet. Det er en naturlig bestanddel av deres liv. Tidlig i forrige århundre hører vi at Lyngør-folk samlet sig i hjemmene til oppbyggelige møter. Og gleden var stor da bedehuset var ferdig i 1900. Foreningslivet spiller her en stor rolle, særlig i vinterhalvåret. Det er ikke bare i 1714 at Lyngør-kvinnene samlet til bål. Det finnes vel knapt et lite sted som har så mange foreninger til støtte for misjonsgrener og samfundsgavnlig arbeide som Lyngør: Finnemisjon og barnelag for Blindesaken, Misjonskvinneforening, Indre sjømannsmisjon og Redningssak. Dessuten har sjømannsmisjonen egen avdeling. Lyngørs kristelige ungdomsforening har i mange år vært samlingssted for unge og eldre. I de senere år er det også kommet Yngres avdelinger til. Hver søndag det ikke er gudstjeneste, samles barna om formiddagen til søndagsskole. Om ettermiddagen er det oppbyggelige møter for voksne. Ved siden av dette driver en liten pinsemenighet intenst kristelig virksomhet i eget bedehus.

Sjømennene har sin sjømannsforening med sine tradisjonelle hummer- og torske-lag. Hvert år deler de ut av sitt fond julegave til trengende.

Når det gjelder sport og idrett for de unge, blir det da helst sommersport, svømme, ro og seile. Alle Lyngør-barn kan svømme fra 8-9 års alderen, mange før. Redsel for vannet kjenner de knapt, selv om de ikke kan svømme. Et typisk eksempel er den lille gutten som falt i vannet fra båten og krøp på bunnen til han nådde land. Det har hendt at skolegutter har kavet sig over sundet på isflak. Som en sjeldenhet fryser sundene til med blank is, og da drives en

intens skøytesport så lenge det varer. Etter jul tinger småguttene alle brukte juletre. De skal bygge og hoppe i skibakken, og vinteren bringer da som oftest litt sne. Om skibakken er i minste laget, får da guttene (ja, jentene med) både fart og stil i hoppet.

Lyngørs unge damer møter nokså flittig i turnpartiet, og heiene og veiene innbyr til turer, som riktignok blir litt korte.

Ved Sankt Hans-tid bytter Lyngør ansikt. På et par dager er hele stedet forandret. Sommergjestene rykker inn i sommerpensjonatet, i hus og hytter. I all slags moderne strandantrekk flagrer de rundt. Den store verden er flyttet til Lyngør. Badesesongen er kort, men allikevel må turisttrafikken sies å være en god inntektskilde for Lyngør.

En severdighet ved Lyngør er alle de sementerte veiene som Lyngør selv har kostet. Midt i sommersesongen holdes så den tradisjonelle «veifest» hvor mange av sommergjestene hjelper til. I den forbindelse med veifesten er det ofte seilerregatta og revy. Og ide senere år er den originale Lyngør-stafetten kommet til med blandede gutte- og pikelag, der guttene løper og pikene svømmer.

«Det må da være forferdelig trist her om vinteren» sier sommergjestene av og til. Vi fastboende ser på dem. Trist? Lyngør er aldri trist, hverken en solglitrende sommerdag eller en stormende vinterdag når huset rister og sjøsprøyten står høyt op over de nakne fjell. Og har du ikke vært i Lyngør en måneklar septemberkveld, har du ennu noe vidunderlig til god.

Kommer du til Lyngør en sommer, så dra ikke bare ut på skjæra. Det er herlig nok der ute, men det er bare en side av Lyngør. Men gå til Speken, den ytterste pynten, en stormdag. Gå innom Krigsholla og la minnene tale til dig. Lån så en båt en stille sommerkveld og ro alene op til «De faldnes grav», der 75 av dem som falt i 1812 ble begravet. Bøi så ditt kne på den ensomme grav, og la stedet og stemningen råde. Snu deg så og følg sundet med øinene mellom rekkene av hvite hus. Sundet blir som en bred vei i himmelen. Og du vil oppleve noe som for alltid vil binde dig til Lyngør.



Folketanken var ei ukeavis som så dagens lys i Arendal i 1888. Allerede året etter, 1889, blei den flyttet til Risør og blei da dagsavis fram til den opphørte i 1945. Tirsdag 14. september 1937 stod en artikkel i avisa som omhandlet Lyngør. Olaug Aamot som har skrevet artikkelen var lærerinne ved Lyngør skole (1922 – 1937), født 1899 i Østre Gausdal. Etter en periode i Lyngør dro hun til Stord hvor hun underviste ved Stord lærerskole. Hun døde i 1950.

